

N10
20.05.17
Д/р
15882

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет
(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра української літератури
(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра

на тему:

**«Романтичний міф про Україну в поемі «Гайдамаки»
Т.Шевченка»**

«Romantik myth about Ukraine in the poem «Haydamaky»

Виконав: студент *заочної* форми навчання
напряму підготовки 6.020303 Філологія

Денисенко Дмитро Сергійович

Керівник: викл. Стоянова Т.Л. _____

Рецензент: доц. Мостова Л.Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

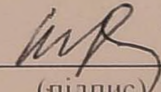
№ 6 від 19.04. 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2

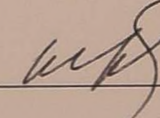
протокол № 45 від 16.06. 2017 р.

Оцінка добре / С / 75
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис) доц. О.Г.Шупта-В'язовська

Голова ЕК

доц. О.Г.Шупта-В'язовська

(підпис)

Одеса – 2017

432407

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Художні особливості романтичного періоду творчості Т. Г. Шевченка.....	7
Розділ II. Осмислення національної історії в поемі «Гайдамаки» Т. Г. Шевченка.....	12
Розділ III. Романтично-козацький міф про Україну і його трагічно-реалістичний «вибух» у поемі «Гайдамаки».....	29
Висновки.....	36
Список використаних джерел.....	40

В С Т У П

Актуальність теми. Творчістю геніального сина України та її пророка і донині являє собою складний «макрокосмос» духовного, естетичного, ідейно-політичного та філософського «сплавів», жанрового й стильового різноманіття цілих комплексів проблематичного та методологічного підходів до вирішення тієї чи іншої художньо-естетичної проблематики не тільки в творчості великого Кобзаря, а й у масиві всієї національної літератури.

Таку складну, «еволюційну форму поетики» давно вже помітили найвизначніші вітчизняні шевченкознавці: Іван Франко і Михайло Драгоманов, Дмитро Чижевський і Сергій Сфремов, Олександр Білецький і Євген Маланюк, Богдан Лепкий і Леонід Новиченко. Адже саме «зміни в поетиці», її еволюція, переходи великого митця від одного методу до іншого, від однієї стильової течії до іншої, – завжди були (і є сьогодні) надзвичайно складними й гостро актуальними: «коли відходить один метод, – писав Євген Маланюк у своїй книзі «Книзі спостережень», – перед художником неначе відкривається неперехідна, таємнича безодня, через котру необхідно перекинути міст і саме свій, свій міст, – і завжди постає перед творцем сакраментальне, драматичне питання: куди іти? Що відкинути, а що взяти з собою в подальшу дорогу? І виростає цілий комплекс непростих методологічних перехресть [18, 133].

Безперечно, і поетика молодого Тараса Шевченка у своїх початках-витоках стояла на подібних «роздоріжжях», і, безумовно, що у формуванні духовного й естетичного світу Кобзаря надзвичайно велику роль відіграв романтизм.

Найголовнішим принципом романтизму, на думку вітчизняного видатного письменника і вченого Івана Франка саме став «принцип індивідуальності»: саме такий кут зору та суб'єктивований підхід, вказував великий Каменярь, стає провідним у художній творчості, особливо поетів-

романтиків, бо саме в них мистецтво підноситься до рівня «найвищої ідеалізованої цінності» та сприймається, як рельєфні прояви самого сенсу життя, його глибинної сутності.

Український романтизм (і його геніальні вершини в творчості національного генія Тараса Шевченка) виник насамперед на гострій хвилі національно-визвольного руху, що знову поступово наростав в Україні з початку ХІХ століття. І саме романтизм відіграв величезну роль у «пробудженні національного серця і свідомості» (Богдан Лепкий) [15, 122], спочатку в середовищі національної еліти. Початки того активного пробудження бачимо в ідейній платформі насамперед Кирило-Мефодіївського братства, куди ввійшли найбільш яскраві національні діячі: Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш та ін. І тут провідна роль в утвердженні «романтизованих ідей національного» (Євген Маланюк), саме романтичного типу мислення, свідомості й творчості належить насамперед Шевченкові та Костомарову із його «Книгою буття українського народу».

Видатний український літературознавець, філософ і культуролог Дмитро Чижевський, вслід Франкові та Драгоманову, якраз на прикладі творчості Тараса Шевченка та інших поетів-романтиків робить детальну, аналітичну градацію романтизму як творчого методу, визначаючи в сутності найголовніші «доктринальні моменти» цього методу.

У процесі «переходу-переборення» безпосередньо зникається не менш складна проблема міфу та міфології, зокрема, національної і саме в інтерпретації Тараса Шевченка. Адже, як відомо нам, знаменита «міфологічна школа» німецьких романтиків на початку ХІХ століття спочатку була лише окремим напрямком у національній фольклористиці Німеччини, а лише згодом перейшла в поезію, прозу та драматургію.

Відтак, міф, міфологічне є надзвичайно наближеними категоріями до романтизму, його поетики й естетики. як своєрідний «спосіб реалізації її міфологічного у романтичному».

Проблеми романтизованого міфу, міфологічного та «похідних міфологем» на сьогодні досить серйозно вивчені у працях Г. Грабовича, Михайлини Коцюбинської, М. Кодака, Оксани Забужко, Тетяни Мейзерської, С. Єфремова та інших відомих шевченкознавців.

«Перші поезії Шевченкові належать до кінця 30-их років і в них молодий поет платить ще велику подать художньому романтизму, – зазначає Сергій Єфремов і продовжує: – та оспівування минулого України під впливом загального напрямку в тодішньому письменстві та специфічних обставин українського життя тих часів. Але й у цих перших спробах недосвідченого пера видно вже руку великого майстра слова, що на очах переростає умовні вимагання часу й здіймається над ними у височині майже недосяжну» [10, 363].

Мета дипломної роботи: дослідити стильові домінанти у ранній творчості Тараса Григоровича Шевченка.

Мета дослідження передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити романтичні й реалістичні сюжети та їх органічне переплетіння у ранніх творах Т. Г. Шевченка;
- розглянути романтично-козацький міф про Україну і його трагічно-реалістичний «вибух» у поемі «Гайдамаки».

Об'єктом дослідження даної роботи є рання творчість Тараса Шевченка.

Предметом дослідження є аналіз тих глибинних процесів у поезиці Шевченка, що насамперед пов'язані із еволюцією його творчості й творчих методів у їх органічній єдності: від сентименталізму й романтизму – до «народного реалізму» та критичного реалізму. Тут і погляд на внутрішнє співвідношення міфу романтичного і реалістичного світогляду митця.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою випускної роботи є історико-порівняльний метод і філологічний аналіз саме тих «ключових моментів», котрі засвідчують злами-переходи поезики Т. Шевченка від одного творчого методу до іншого: від сентименталізму та романтизму – до критичного реалізму.

Представлена робота включас в себе наступні частини: «Вступ», розділ перший – «Художні особливості романтичного періоду творчості Т. Г. Шевченка»; розділ другий – «Осмищення національної історії в поемі «Гайдамаки» Т. Шевченка; третій розділ – «Романтично-козацький міф про Україну в поемі «Гайдамаки», «Висновки» та «Список використаних джерел», що нараховує 47 позицій.

ВИСНОВКИ

Жоден літературний напрямок не сприяв глибоко й сильно «пробудженню» «молодих або відірваних від новішої європейської культури народів», як це бачимо на прикладі романтизму; особливу роль він відіграв у долі під колоніальних, великих і малих народів на просторах Російської імперії. Романтика – і відродження слов'янських народів, – одна із найпривітніших сторінок розвитку загальнослов'янської культури. Адже саме на теренах цієї культури (в літературах: чеській, польській, українській, сербській) відбулося якби «відкриття наново» (М. Драгоманов) величезних, золотих пластів національного фольклору, народної пісні, думи, легенди та проявився, як ніколи, неослабний «інтерес до минулого інтерес до національно-своєрідного, любов, – як писав Д. Чижевський до некультивованої природи – це ті моменти, які мусили звернути увагу представників східноєвропейських народів на їх старовину, на їхню народну пісню та народний побут. А вживання мистецьких засобів народної поезії в літературі мусіло, зокрема промовляти до серця представників тих народів, у яких ця поезія ще жила повним життям та запліднити і вивести на нові шляхи їх власну літературу» [39, 362].

Як наголошували Іван Франко, Михайло Драгоманов та Дмитро Чижевський, що бурхливому розвитку української літератури в столітті ХІХ-му) дуже сприяв той факт, що геній Тараса Шевченка надзвичайно тісно був поєднаний із колосальним масивом не тільки народного життя, а з неоціненними ще до Шевченка, незрівнянними скарбами нашого національного фольклору. Саме Тарас Шевченко, як особливо зазначає Чижевський, «був набагато тісніше зав'язаний із справжнім народним життям, аніж переважна більшість західних романтиків сусідніх народів» [39, 363]. Аргументує цю тезу видатний шевченкознавець тим, що певні елементи та риси романтичної поетики Шевченкові навіть не потребувалося переймати з романтичної теорії поезії, бо ці елементи можна було просто «перейняти до

літератури з народної поезії». Але Т. Шевченко не тільки переймав оті «елементи», геній національної поезії натужно й бурхливо переплавляв у горнилі свого таланту новітні реальності, відкривав Нову Правду.

Художній світ Тараса Шевченко, його поетика, естетика й філософія творилися і народилися на перетині кількох творчих методів і народжених ними стильових течій і жанрових особливостей. Саме зміни в поетиці, її еволюція, переходи геніального творця від одного методу до іншого завжди були надзвичайно складними та гостро актуальними. Якраз у цих площинах постає цілий комплекс «методологічних перехресть». Тут і яскраво виражена «індивідуалізована поетика й естетика» самого Шевченка; тут – і особливості українського романтизму, що мав своє, надзвичайно «оригінальне, самобутнє обличчя», настільки сильне – що українські романтичні школи (харківська та київська) зробили глибокий вплив на романтизм таких розвинутих на той час літератур, як польська та російська.

Але для випускної роботи, напевне, найбільш присутнім стало те, що такі складні еволюційні процеси проходили не тільки в окремих національних літературах, – а в одній особі українського великого поета: адже Шевченко якби «переборює» «у собі» кілька досить сильних літературних течій (елементи класицизму, народжені школою Брюлова, та академізм, сентименталізм і найбільше романтизм) у пошуках самого себе, найістиннішого.

Особливо зримий і різке глибокий злам поетики й естетики Тараса Шевченка стався на переході від романтизації минулого – до жорстоких реалій під час імперського існування України в царській Росії, а саме до поетики критичного реалізму.

Найперше та найзриміше оці процеси віддзеркалилися спочатку у сюжетотворенні Кобзаря: вже у заголовній для своєї творчості романтичній баладі «Причинна» митець синтезує на рівні сюжету елементи (фабульні також) романтичного, сентиментального, фольклорного із виразними рисами реалістичного, буденного й навіть прозаїчного.

Якісний і вирішальний «злам методу», за словами Євгена Маланюка, перехід Рубікону сентименталізму, романтизму та елементів класицизму стався якраз у поемах Шевченка «Катерина» та «Гайдамаки»: тут у сюжети митець вплітає все нові й нові, дійсно на вершинах відкриття, ситуації, колізії, історичні та життєві, глибино реалістичні та трагічні сюжетні пласти.

Особливо кардинальні зміни сталися в поезиці Шевченка в процесі його осмислення сутності національної історії, в процесі творення Кобзарем новітнього міфу України, націленого проти міфу імперського, і саме на такому зламі в творчості Шевченка стається зміна героя романтичного чи «баладного» на героя глибино життєвого, народного й реалістичного.

І саме в поемі «Гайдамаки» спостерігаємо внутрішній, утаємничений процес переходу-еволюції і міфу романтичного, витвореного в «Причинній», у «Перебенді», у міф об'єктивований, реалістичний про Україну «правдешню». І в центрі новітнього, історично осмисленого міфу України в Шевченка завжди стоїть жива, реальна (нехай навіть із історичної минувшини) людина, себто, антропоцентризм романтизований поступово зміщується та еволюціонує в антропоцентризм об'єктивований, себто, реалістичний.

Особливо слід наголосити – що вже у перший, ранній період творчості Шевченко постав художником слова, майже цілком сформованим: звідси й усталені принципи його поезики, але, ясна річ, вони ніколи не були статичними чи стереотипними, бо ж навіть «модель романтичного» була вельми рухливою, змінною, вона безнастанно збагачувалася та урізноманітнювалася новітніми художніми засобами, системою тропів, новітньою символікою та архетип ними пластами.

Навіть коли взяти «чисті запозичення» із фольклору, то вони вже включені в могутній Шевченків контекст: такі вкраплення із народнопісенної скарбниці живуть вже «іншим», якби оновленим у горнілі генія «естетичним життям», вони рельєфно вирізняються від етнографічної основи своїм яскраво індивідуалізованим спрямуванням і націленістю, їх функції в структурі вірша чи поеми вже «дещо» інші. Поет творчо нарощує систему тропів: порівняння,

метафору, символ, трансформус архетипні структури в руслі власних творчих завдань. Часто митець сплавляє у єдине органічне ціле структури фольклорні з елементами поетики романтичного та із заземленими реалістичними візіями.

У цей же період переходу від романтизму до реалізму також формується вихідна, початкова система архетипного; організовується більш-менш сталі «ядро», з котрого, немов із зернини, виросте згодом цілісна, розгалужена й така багата своїми значеннями система архетипного в поетиці Шевченка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтін М. М. Літературно-критическіе статті. / Михаил Бахтин – М. : Изво АН РССР, 1986. – 544 с.
2. Білецький О., Дейч О. Тарас Григорович Шевченко. Літературний портрет / О. Білецький, О. Дейч. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1958. – 206 с.
3. В'язовський Г. Великий народний Кобзар Тарас Шевченко / Григорій Андрійович В'язовський // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – С. 5 – 12.
4. Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. : зб. документів. К. : Видавництво АН УРСР, 1970. – 367 с.
5. Горький М. Літературно-критичні статті. / Максим Горький. – К.: Держлітвидав України, 1951. – 354 с.
6. Грабович Г. Шевченко як міфотворець / Г. Грабович – К.: Радянський письменник, 1991. – 212 с.
7. Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо / Г. Грабович – К.: Критика, 2000. – 317 с.
8. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. / Іван Дзюба. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – 546 с.
9. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці / Михайло Драгоманов. – у 2 т. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. 2. – 593 с.
10. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – К. : Фенікс, 1995. – 686 с.
11. Івакін Ю. Коментар до Кобзаря Шевченка / Ю.Івакін. – К. : Наукова думка, 1964. – 371 с.
12. Кирилюк Є. Тарас Шевченко. Життя і творчість / Євген Кирилюк. – К. : Дніпро, 1979. – 266 с.

13. Костомаров М. Малорусская историческая народная песня / Микола Костомаров // Історія української літературної критики та літературознавства. – Книга І. – К. : Либідь, 1996. – С.216 – 217.
14. Коцюбинська М. Етюди про поетику Шевченка / Михайлина Коцюбинська. – К. : Радянський письменник, 1990. – 271 с.
15. Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка / Богдан Лепкий. – К. : Видавн. «Україна», 1994. – 173 с.
16. Липа Ю. Призначення України / Юрій Липа. – Львів : – Просвіта, 1992. – 270 с.
17. Літературознавчий словник-довідник. – К. : Академія, 1997. – 750 с.
18. Маланюк Є. Книга спостережень / Євген Маланюк. – К. : Атака, 1995. – 377 с.
19. Мейзерська Т. Слово Шевченка: міф, метафора, історія / Тетяна Северинівна Мейзерська. – Одеса, 1996. – 61 с.
20. Могилянський О. Шевченко і Писемський / О. Могилянський // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – С. 56–61.
21. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності /М.Наєнко. – К. : Просвіта, 2008. – С. 268 – 289.
22. Нахлік Є. Із спостережень над поемою «Гайдамаки» / Є.Нахлік // Слово і час. – № 6. – 1998. – С. 36–40.
23. Недзвідський А. «Інститутка» Марка Вовчка і шевченківські традиції української літератури / Андрій Недзвідський // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – С. 26–33.
24. Немченко В. «Журнал» (щоденник) Т. Шевченка як історичне джерело / В. Немченко // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – С. 106–111.
25. Павлюк М. Із спостережень над мовою ранніх поезій Т. Г. Шевченка / Микола Павлюк // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – С. 131 – 137.

26. Самчук У. Шевченко / Улас Самчук // Слово і час. – 1999. – № 3. – С. 22 – 23.
27. Словник іншомовних слів. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії Академії Наук УРСР, 1974. – 775 с.
28. Слухай Н. Архетип в неосяжності Шевченкового космосу / Н. Слухай // Слово і час. – 1999. – № 3. – С.6 – 11.
29. Смілянська В. Поетика: кілька аналітичних аспектів / В. Смілянська // Слово і час. – 1994. – № 3. – С. 10–15.
30. Тичина П. Виступ на відкритті Державного музею Т.Г. Шевченка в м. Києва / Павло Тичина.– К. : Держ. вид-во художньої літератури, 1953. – С. 150–154.
31. Тичина П. Сила «Кобзаря». Т.Г. Шевченко в критиці / Павло Тичина. – К. : Держ. вид-во художньої літератури, 1953. – С. 136–149.
32. Федченко Н. Михайло Драгоманов / Н.Федченко. – К.: Дніпро, 1991.–362 с.
33. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / Іван Якович Франко. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31. – 595 с.
34. Франко І. Зібрання творів:У 50 т. / Іван Якович Франко – Т. 29. – 663 с.
35. Франко І. Тарас Шевченко / Іван Якович Франко // Т. Г. Шевченко в критиці. – К. : Держ. вид-во художньої літератури, 1953. – С. 88 – 94.
36. Франко І. Твори: В 20 т. / Іван Якович Франко. – К. : Держ вид-во художньої літератури. – 1955. – Т. 16. – 467 с.
37. Хропко В. «Поставити народ у своїй хаті на свою силу з своєю волею» / В. Хропко // Слово і час. – 1993. – № 8. – С. 4 – 11.
38. Чижевський Д. До світогляду Шевченка / Дмитро Чижевський // Історія філософії України. – К. : Либідь, 1993. – С. 328 – 334.
39. Чижевський Д. Історія української літератури / Дмитро Чижевський. – Тернопіль, 1994. – 479 с.
40. Шабліовський Є. Шевченко і визвольний рух 40-60 років в Росії і на Україні / Є. Шабліовський // Шевченкознавство. Підсумки й проблеми. – К. : Наукова думка, 1975. – С. 272–319.

41. Шах-Майстренко М. Шевченко і антична культура / М. Шах-Майстренко. – К. : Видав-во Фахівець, 1999. – 293 с.
42. Шевельов Ю. Шевченко – класик? / Ю. Шевельов // Слово і час. – 1995. – № 4. – С. 13–26.
43. Шевченко Т. Повне збір. творів: у 12 т. / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Наукова думка, 1989. – Т. 1. – 526 с.
44. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 12 т. / Тарас Григорович Шевченко. – Т. 2. – 590 с.
45. Шевченко Т. Твори: В 5 т. / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 5. – 525 с.
46. Шевченко Т. Г. Кобзар. К. / Тарас Шевченко. – Дніпро, 1987. – 503 с.
47. Шубравський В. Шевченко в критиці кінця ХІХ – початку ХХ століття / В. Шубравський // Шевченкознавство. Підсумки й проблеми. – К. : Наукова думка, 1975. – 128с.